

крупним уставним словима, и заузима готово сав празан простор између кракова крста и симбола јеванђелиста. — Он гласи:

† ΘΥΣΙΑΣΤΗΡΙΟΝ ΘΕ | ΙΟΝ Κ'Ε ΝΕΡΟΝ ΝΑΟΝ ΤΗΣ |
 ΗΠΕΡΑΓΓ(Α)Σ ΔΕΣΠΗΝΗΣ (ΧΗΜΟΝ) | ΚΕ ΑΝ ΠΑΡ(ΘΕΝ8 ΜΑΡΙΑΣ) ΝΕΡ8 |
 ΡΓΗΘΕΝ ΚΕ ΑΓΗ(ΑΣΘ)ΕΝ ΗΠΟ | ΤΗΣ ΧΑΡΗΤΟΣ Τ8 ΑΓΙ8 ΠΝΕΥΜΑΤ(Ο)Σ |
 Τ8 ΤΕΛΗΣΘΕ ΕΝ ΑΥΤΟ ΚΕ ΔΝ(!) | ΑΥΤΩ ΤΑΣ (ΘΕΙΑ)Σ ΝΕΡ8ΡΓΙΑΣ ΕΝ ΠΑΝ |
 ΤΗ ΤΟΠΟ ΤΗΣ ΔΕΣΠΟΤΗΣ ΑΥ | Τ8 ΠΑΡΑ Τ8 ΠΑΝΝΕΡΟΤΑΤ8 |
 ΜΗΤΡΟΠΟΛΗΤ8 ΤΗΣ ΑΓΙΟ | ΤΑΤΗΣ Μ(ΗΤ)ΡΟΠΟΛΗΣ ΠΗΤΟΛΗ(ΑΣ) |
 ΚΥΡ ΠΑΥΛ8 ΕΝΕΤΗ | ,ῚΡΚᾶ

Дакле, према натпису, овај је антиминс освећен био 7124 (1616) год. од битолског, до сада у науци непознатог, митрополита Павла за храм Пресвете Богородице у једном месту Битољске епархије, чије име у натпису није означено, — и дато је право да се на њему може обављати литургија по целој митрополитовој области — *ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ*.

Међутим, у њему нема ушивених светитељских мошти, нити има каква било трага да их је кадгод било.

Како по својој графичкој претстави тако и по натпису, овај битолски антиминс, нађен у северној Хрватској, *припада типу најстаријих антиминса* православне цркве, који је у Русији и на Балкану познат од XII—XVII века. (Срав. К. Николскиј, *Объ антиминсахъ православной русской церкви*, Спбургъ 1872 и И. Гошевъ, *Антиминсътъ*, София 1925). Разлике од тог основног најстаријег типа, овде се, у главном, свODE на трнов венац на крсту и положај натписа IC—XC, HI—KA, а затим и на израду и распоред симбола четири јеванђелисте по угловима.

Ова врста антиминса је на Балкану уопште врло мало позната; а од антиминса битолских епископа, сем овог, позната су само још два и то оба много млађа, не само по времену него и по типу — један је наиме „пелагонијског“ митрополита Јакова из 1698—9 год., а други „пелагонијског“ митрополита Нектарија из 1789 год.

Рад. М. Грујић

ПЕЊКИ АНТИПАТРИЈАРХ ТИМОТЕЈ 1718 ГОД.

За време аустриско-турског рата 1716—1718 год. био је пењки патријарх Мојсеј Рајовић (1712—1725). Нису нам познате никакве његове везе са аустриским државним властима, те је врло вероватно да се је он за сво време тога рата држао потпуно лојално према Турцима, који су, нема сумње, морали водити строги надзор над њим, сећајући се акције патријарха Арсенија III. за време великог рата аустриско-турског од 1683—1699 год. Али, и поред све лојалности патријарха Мојсеја, успео је један амбициозни светогорски калуђер, Грк Тимотеј, да везама и новцем 1718 год. купи од султанова двора пењки патријарашки престо, уклони с власти законитог патријарха Мојсеја и неко време овлада Пењком патријаршијом.

Прве податке о томе објавио сам већ 1913 год. (Споменик LI, 113—117) у једном званичном писму Синода Цариградске патријаршије, упућеном пењком патријарху Мојсеју 2 јула 1718 год., и у два писма патријарха Мојсеја

од 21 и 28 августа и. г., упућена карловачком митрополиту Вићентију Поповићу-Јањевцу и свима претставницима српскога народа под аустро-угарском влашћу. Од ове године (1933) имамо један нов податак о томе у зборнику докумената за историју Цариградске васељенске патријаршије, који у овој књизи Гласника приказује преосвећени епископ тимочки Др. Емилијан Пиперковић, а штампао га је у Цариграду илијупољски митрополит ГенADIје Арабаџоглу у поменутом зборнику под насловом *Φοτεῖς βιβλιοθήκη* (I, 165—166). — То је један недатирани акт „Тимотеја, милошћу Божјом *архиепископа пећког и прве и нове Јустинијане*“, о збацивању са власти игумана једног илијанског (Νηλανθῶν) манастира; а митрополит ГенADIје нашао га је у Народной библиотеци у Паризу под *Supplement gréc* № 1292.

Незнајући за документа о антипатријарху пећком Тимотеју, која сам објавио у поменутом Споменику, митрополит ГенADIје, ослањајући се на ред пећких патријараха како је изложен у *Le Quin-a* (*Oriens christianus* II, 322—323) и у Хрисанта (*Συνταγματικόν*, 88), нетачно ставља Тимотеја у ред пећких патријараха после Арсенија III, а пре Карловачког мира 1699 год. (*Φοτ. βιβλ.* I, 129). Међутим сам докуменат, што га је објавио митрополит ГенADIје, иако је у врло лошем и непотпуном препису сачуван, од интереса је за науку нарочито стога: што даје грчку титулу тога намет патријарха-архиепископа — *ἀρχιεπίσκοπος Πεκίου καὶ πρώτης καὶ νέας Ἰουστινιανῆς*, и што нас уверава да је он заиста неко време вршио и јурисдикцију — збацио једног игумана и поставио другог у непознатом нам манастиру Св. Илије, те новом игуману Филарету дао пуну власт располагања са имањем и са братством тога манастира, одредивши специјално да му се и „старци“ манастирски имају покоравати (*ibid.* 165—166).

На основу ранијих и нових поменутих података добија се, у главном, ова слика о пећком антипатријарху Тимотеју и о акцији вођеној против њега:

У доба аустриско-турског рата (1716—1718 год.) необично су појачане смутње и нереди по свима аутокефалним православним црквама Турског царства, а нарочито због честих и врло опасних отимања о патријарашке и архијерејске престоле (Споменик LI, 113; *Φοτ. βιβλ.* 140). Међу отимачима нарочито се истицао јеромонах Тимотеј, врло богат калуђер светогорског манастира Ивера. Он је досађивао многим архијерејским престолима (Спом. LI, 113), а најзад је *интригама* („лукавим лажехитарством“), новцем и везама успео да од султанова двора купи патријарашки престо у Пећи. Патријарх Мојсеј, у свом писму митрополиту Вићентију од 21 августа 1718 г., овако слика тај догађај: „Получив бо време својеје злости приити ка царским вратом, своим лукавим лажехитарством и именџим иждивием, (Тимотеј) *разбојничаски и законпресџиује насковив и васхиџив пресџиол џекские архиепископџие, србословенскаго џатријаршасџива катџедри са царские сџиране*. — *И ва џим бесмо се осџтали оџи васех, не могуџте сџаџи џеговој силе богаџсџива*“ (Спом. LI, 115); а у писму народним претставницима под аустро-угарском влашћу од 28 авг. и. г. каже: „Видев бо он проклети незаконни чловјек, јако земља оскудевши и народу умалившу се (услед ратова и сеоба), нам' изнемогшим' стати противу џеговој јакости именију... и толико поташта се проклети, јако и нас' васеконачно двигнути, *не џаџију ниџа нас' самџех', најџослеџде нас' не васџоменуџи се име, ни биџи архиеписџира џекскаго џрона оџи' језика србословенскаго, на Греки обладану биџи свейџому џатриаршаскому џресџоку*...“ (*ibid.* 1166).

Према томе изгледа да патријарх Мојсеј, рачунајући с тешким ратним временима и са слабом снагом својом и свога народа, није у први мах ни покушавао опирати се Тимотеју, који је у Пећ дошао са царским бевратом и као што смо видели одмах почео вршити јурисдикцију, него се повукао и уступио му престо са великом стрепњом: да тим поводом не овладају Грци и Пећком патријаршијом, као што су већ вековима владали Охридском архиепископијом, и да овај случај не буде почетак тога грцизирања...

Међутим, као што смо поменули, баш у то доба било је много сличних невоља и по другим православним црквама у Турском царству, те се почетком лета, неколико недеља пре закључења Пожаревачког мира (21 јула 1718 год.), када се већ ратна врева стишала, састао нарочити Патријарашки сабор у Цариграду да расправља о невољама које су много нашкодиле цркви за време рата. На том сабору, поред цариградског патријарха Јеремије, учествовала су и два бивша цариградска патријарха (Атанасије и Кирил), александријски патријарх Самуил и јерусалимски Хрисант, много митрополита и осталих црквених претставника, с цариградским бољарима и пратомајсторима разних руфета. Сабор је расправљао о свима тадашњим невољама и нарочито је устао против Тимотеја, који је раније и другим црквама много дошађивао, те су га патријарси проклели и писмени „арз“ са својим печатима утврдили; а архијереји су га одлучили од цркве и написали „махзар“, прогласивши га за опасна човека и *Царсџу неверна* зато што чини смутње међу народима. — О саборским закључцима известио је цариградски патријарх Јеремија, са својим Синодом, двор султанов, а патријарха Мојсеја нарочитим писмом, које је поред Јеремије потписало и осам митрополита (ираклиски Калиник, кизички Антоније, никомидијски Партеније, артски Неофит, лариски Партеније, ахелски Калиник, месемвријски Макарије и варнански Калиник). Писмо је датирано у Цариграду 2 јула 1718 год. и имало је задатак да охрабри патријарха Мојсеја и са „арз-махзарима“, која му стављају на расположење, помогне му да код султанова двора што успешније издејствује уклањање Тимотејево са пећког престола (Спом. LI, 113—114).

Патријарх Мојсеј приступио је одмах после тога акцији за ослобођење свога престола, заједно са Србима архијерејима Пећке патријаршије, и помоћу пријатеља, већ после неколико недеља, успео је да двор султанов нареди уклањање Тимотејево с пећког престола и повраћај на њега законитог патријарха Мојсеја. Сам патријарх, у писму од 28 авг. 1718 год., овако о томе пише народним претставницима под аустро-угарском влашћу: „Ми же Божијеју помоштију подвигом се, са братији нашии архиероџь зде обретајуштим' се, и са *досџовјерними љриашели*, јелико по силе потрудихом' се и *љаки свој љресџол' вазехом' љо милосџи Божјијџ и освободихом'.*“ (Ib. 116б и срав. 115а). То писмо, као и једно раније од 21 авг. и. г., упућено митрополиту Вићентију, патријарх је датирао са архијерејског сабора у „патриархии“ и нагласио: да се већ налази на своме престолу — „јако нам' обрјетајуштим' се *на иже Богом' дарованнем нам' љресџоле љекскаго монасџира*, купно са братији нашими архиереоџь“. (Ib.). — Дакле, антипатријарх Тимотеј морао је напустити Пећ и управу Пећке патријаршије најдаље већ првих дана месеца августа, јер је требало најмање бар десетак дана да прође да се архијереји позову и стигну у Пећ на сабор...

Разуме се, да је тај успех скупо плаћен богатим даровима, не само на султановом и патријарховом двору у Цариграду, него и по другим местима, за посредовања, те је Српска патријаршија запала у велики дуг. С тога се патријарх Мојсеј, у оба поменута писма, обраћа српским црквеним и народним претставницима под аустро-угарском влашћу да му помогну отплатити дуг патријаршије — „јако да неби запустела ва дни нашеџ“, јер се *она још једина налази као „васего рода Србословенскаго... знамение от' првих' светопочивших' благочастиви цареј и патријархов ва руках, Србословенском' роду на љохвалу...“*; а помоћ јој је сада нарочито потребна, јер „до ниња јелико по силе креписмо и држасмо, а от ниња не вем' что да сатворим: земља се умали (Аустријанци су пожаревачким миром узели Темишварски банат, Доњи Срем и целу северну Србију), народ' оскуде, ни откуду помоћи нест', а потрошци мнози“... (Ib. 117а). Како на та писма готово пуна три месеца није дошао одговор написао је патријарх Мојсије ново писмо митрополиту Вићентију, датирано 17 новембра и. г. у Новом Пазару, с молбом: да му одговори хоће ли народ тамошњи помоћи Патријаршију „да за нашего и вашего живота не остане пуста, другим језиком' у поруганије да не будемо... Зашто

вeстe да ју ми сами са ово мало оставиш' не можемо држати, зашто не имејемо са чим'. Знате са чим' смо овамо остали.. Где бисмо коју фајду имали, то тамо оста. — Тачију то једино знаменије опште рода србскога света велика црков што је остала овамо, а друго се све умали!" (Ib. 1176).

Како су том приликом аустријски Срби својски притекли у помоћ патријарху Мојсеју и својој Патријаршији, расправио сам у свом ранијем раду „Пећки патријарси и карловачки митрополити у XVIII веку“, штампаном у „Гласнику Историског друштва“ IV, 1, стр. 27 и даље.

Рад. М. Грујић

МИНИАТУРА И ПОТПИС НА ПОВЕЉИ ДЕСПОТА ЂУРЂА ЕСФИГМЕНУ 1429 ГОД.

У XI књ. Гласника штампан је детаљан опис минијатуре породице деспота Ђурђа. Чланак су потписали архит. П. Поповић и инж. С. Смирнов. Уз тај опис, као прилог, дата је цела повеља у боји по копији минијатуре, коју је у Есфигмену израдио сликар Г. Дикиј и по копији саме повеље, коју је са увеличаног фотографског снимка учинио Г. Шојлевић, сликар Музеја Јужне Србије.

Опис минијатуре и повеље предао је уредништву Г. Смирнов заједно са фотографијама. — Упоређујући добијени опис минијатуре са њеним фотографским снимком оригинала у Есфигмену, уреднику је одмах, између осталог, и то пало у очи да у опису није тачно означен материјал на коме је рађена минијатура; у опису је писало да је рађена на „*пергаменту*“, а фотографија *минијатуре* са оригинала показује *све особине харџије*. Стога је уредник упозорио Г. Смирнова на ту неслаганост и Г. Смирнов је одмах позвао сликара Г. Диког, — који је у својим рукама неколико дана држао оригинал копирајући минијатуру, — да се изјасни на каквом је материјалу она рађена. И Г. Дикиј сместа је одговорио „на *харџији*“, и тиме потврдио претпоставку уредникову. Ето, на основу те потврде, са знањем супотписника описа Г. Смирнова, учињена је исправка у опису Г. Поповића и Г. Смирнова, коју тако, у најмању руку, да кажем нелојално пребацује Г. Поповић уредништву Гласника у Прилозима за књижевност... XIII, 208 (4) и д.

Међутим, већ на основу пажљивог проматрања фотографских снимака оригинала, добија се и даљи утисак: да ова повеља, са минијатуром, првобитно није ни била једна целина, јер изгледа да је минијатура сликана посебно на једном материјалу, а повеља писана на другом и тек доцније оба та дела састављена су у једну целину на тај начин што су, у свој дужини и ширини, подлепљени једним платном; али се о томе не може ништа дефинитивно рећи пре него што се види оригинал и на њему провере опажања добијена по фотографијама, пошто Г. Поповић, описујући повељу у Есфигмену, ни на ту важну околност није обратио довољно пажње.

Разуме се да је уредништво, када је утврдило једну такву нетачност у опису, морало још пажљивије проверавати, не само цео опис минијатуре него нарочито и препис текста повеље, при чему се на сваком кораку уверавало како је акрибија уопште, а нарочито код читања старих српских текстова, слаба страна Г. Поповића. — У осталом, о томе се и свако други може лако уверити. Треба напр. само да прочита чланак „*Najstariji opis u srpskoj istoriji o palasku skrovišta blaga*“, под истим потписом Пере Поповића и С. Смирнова, — у часопису „Нумизматичар“, који је недавно изашао, — и упореди преписе кратких текстова старих српских натписа у том чланку са истим натписима на приложеној табlici слика у боји и на фототипији у тексту, где, напр., у једном натпису (први на стр. 9) од само *четири речи* има *три грешке*, итд.